

ТЕХНИКАНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Иркутск область. Усть-Илим ГЭС-те ажылдар шалыпчы темп-биле чоруп турар. Станцияның он бир агрегаттары ам ажылдай берген. Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдуруп хүлээп алган социалист хүлээлгелеринде туугулар болгаш монтажниктер артан 4 энергообъектаны хуу-саа бетинде, ноябрь 7-ге чедир ажылга киирерин болгаш ГЭС-ти долу күчүдүз — 3,6 миллион киловатт күчүдүз кылдыр ажылдаарын шимтирдээринер.

Иркутск область. Усть-Илим ГЭС-те ажылдар шалыпчы темп-биле чоруп турар. Станцияның он бир агрегаттары ам ажылдай берген. Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдуруп хүлээп алган социалист хүлээлгелеринде туугулар болгаш монтажниктер артан 4 энергообъектаны хуу-саа бетинде, ноябрь 7-ге чедир ажылга киирерин болгаш ГЭС-ти долу күчүдүз — 3,6 миллион киловатт күчүдүз кылдыр ажылдаарын шимтирдээринер.

Амгы үеде 240 муң киловатт күчүдүз он ийги агрегаттың эптээшкенин догуступ турар. Амгыда «Спецгидроэнерго-монтаж» трестин монтажниктери чорудуп турар.

Иркутск область. Усть-Илим ГЭС-те ажылдар шалыпчы темп-биле чоруп турар. Станцияның он бир агрегаттары ам ажылдай берген. Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдуруп хүлээп алган социалист хүлээлгелеринде туугулар болгаш монтажниктер артан 4 энергообъектаны хуу-саа бетинде, ноябрь 7-ге чедир ажылга киирерин болгаш ГЭС-ти долу күчүдүз — 3,6 миллион киловатт күчүдүз кылдыр ажылдаарын шимтирдээринер.

Эки көргүзүгүгү доозар

«Торгалыг» совхозтун Кадый-Бажы хойжу бригаданын ишчилери онгу беш чылдык бирги чылында багыт эвес ажылдаанын чоокта чаа болуп эркен коммунистер хуралында динчип, билип алдым. Ол коллективтин кижигичү, муракчы малчы Кара-оол Хур-оолович, Ховалыг-биле чаа иччип танышкан мен.

— Инициал-биле мал ажылдында ам он үш чыл чедип тур мен — деп, ол чуттаал оудур. — Бо аразында хой ажылдыг мергежин-даа, анаа хандыкшып-даа бердим. Малдын тускай ортеминдеринин содулга бижээни, радиога дамчыткан дуржулагын доктаамал сонурган. он хойжу билип ал келдим. Он уламандан онгу беш чылдык бирги чылында чус баш төрүрү хойга онааштыр 98 хураганын, бир хойдан 1,8 кг дүктү кыргып алдым.

Кара-оол Хур-ооловичинин хадарган хонуну байдалы бо чылың база эки. Ол эртен чайын хонун Ак-Кара суу баксында эки оштуг тайгага олар. Солдун, тайгаларга, иччипган, күжү шымырак. Он аңгыда бо ышка ууур малынга 15 тонна ситенип белеткен, 11 тонна өдкти болуп алган.

Коммунист К. Х. Ховалыг хойжу бригадада партбүдүктүн удуручузу. Ол ай сайында коммунистер хуралын устан суугар эртирин, малчыларын амандырап чуртталгазынын дугайында доктаамал чуттаалып турар. Бо хунге чедир бригадада төрөан ийи муң хойдан ол хире хураган алдыган. Ажыл-ишчи бо коллектив Октябрьның социалисттик Улуг революцияның 60 чыл он төлөткүн күш-ажыл-биле уткурунда идегел уугу.

Кара-оол Ховалыгвичинин кодымында төрүрү 311 баш хой бар. Оларнын хой кезин ам оодалкан, хураган менди. Хочун малдын, коммунист К. Ховалыг Тываның бүдүрүкчү күштерини мөөн сонгар комплексстиг хөгжүдөр талазы-биле партияның болгаш чыдактың доктаамал чуттаалып СЭКП Тыва обкомунун IV пленумунун материалдары-биле танышкан, анаа сорук кирип, онгу беш чылдык ийги чылды эки көргүзүгүгү доозар дээринде бригада кижигичери, совхозтун ишчилери идеген турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлеллинде Айыткан хемчеглерни боттандыраар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1977-1978 чылдарын өрттеп айымдыг үелеринде белеткелдер болгаш Тыва АССР-ниң девиштеринин арга-арылдар өрттери-биле демисежер хемчеглер дугайында айтырып чуттаалып көргөш, тускай доктаалды хүлээп алган.

Арга-арылдар өрттери-биле демисежер хемчеглерни организастап турарын түшүндүрүп республиканың Чоюн-Хемчик, Улуг-Хем, Бин-Хем болгаш Тожу райондарынын девиштеринде арга-арылдарын кымычак чоруп бедип болуп турар. Арга-арыг өрттеринин үчүн келер болгаш улуг девиштеринде өрттерин бээршип коз чылдааны арга-арылдар, колхоз, совхозтардын шолдеринге өртке удуз дүрүмдерини сагывазы, арга-ишчип нагалаар органиаларын болгаш чамдык райүүкөөмнарнын талазында өртке удуз демисежер шалыпчы эвези бооп турар. «Тыва тудуз» трест, Улуг-Хем ийи үлетүрүп аймак-айгылы, кургавыш аймак-айгылы, Токувун аймак-айгылы, аймак-айгылы, аймак-айгылы болгаш өске-даа чамдык органиалар болгаш чыгыштан черлеринге өртке удуз хемчеглерни долу боттандырып турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелин 1975 чылдын март 26-да хүлээп алганы, өрттеп айымдыг үелерде ситенип, агышты болгаш чадап үнүштерин өрттеринин хорун турар доктаалын чамдык кол-

хозтар болгаш совхозтар күү-стөптин турар. Эртен чызын Бин-Хем районун Оок болгаш Сива хемчеглеринде уюнда ситенип шолдер, Таңды районда Межегей уну өрттеген, а таргалта шолдерин өрттеткен ишчилер арга-арылдар өрттери улашкан, ийи аймак-айгылыга дына нугарал чедирген.

Ийи аймак-айгылы эргелди чурттакчы чон ортузунга тапшырар ажылды кошкак чорудуп, өртке удуз дүрүмү сагызын база өрт болдурбалык баш удуз хемчеглерин боттанышынын четпес контролдан келген. Чер-чер Советтеринин күүсөөмнар Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелин «Республикалар арга-арылдар өрттери камгалар хемчеглерин хүлээлгелер дугайында» 1975 чылдын март 26-да, 1976 чылдын өрттеп айымдыг үелеринде белеткелдер болгаш арга-арыг өрттери-биле демисежер талазы-биле хемчеглер дугайында 1976 чылдын март 12-де доктаалдарын долу күүсөөдүрүн хандыраар.

Инициал херектер, Юстиция министрстволары өрт үелеринде бурутуз кижилерин илердир болгаш оларны харымсалгага кирер хемчеглерин албай келген. Оң түшүндүрүп эркен чызын болгаш 250 арга-арылдар өрттеринин буруулузларын чүгө чыгыш кыяте харымсалга олааган.

Арга-арыг өрттерин баш удуз болдурбас, өрттерин чогур үелерде өжүрер болгаш

Нолхозтар болгаш совхозтар чемпиндигени онгу беш чылда 467 миллион тоннаны алып, Техниканы бээр бүдүрүкчүлүг болгаш янзы-бүрү хавирлерин амгы үениң техниказы-дыр.

(СЭКП-ниң XXV съездинде Л. И. Брежневтин адетке-лидери).

Көдө ажыл-агыйның материал-техниктиг базанын быжылгаарынча партия болгаш чызын улуг иччипган удузларын турар. Онгу беш чылда республиканын нолхозтары болгаш совхозтарынын инициал-биле 2100 тракторларын, үш муң аяк чүк машиналарын, 800 тараа аякар номбайнарларын, 135 бульдозерлерин, 68 экскаваторларын, 770 трактор төргелерин болгаш өске-даа көдө ажыл-агый техниказын алдылар. Ыччангаш бо техниканы камчыг ажылга, машина бүрүзүгө эвезин чарыгалды үндүрүп турган, он аймактыг чорун эи-не долузу-биле чеди алмы бистин мурувушта салдырган чутула согузларын берген. Ол бүтүнү чедип алдыра ол техниканы машин-трактор парнын ажылгыг ажылга, оргижрей берген септеге баазаларын чарым болгаш чаа септегенди болгаш техниктиг ажаалданың ишчилерин экижер алаар. Бо согузтаны күүсөөдүр дөш колхоз, совхозтарын механизаторлары болгаш инженер-техниктиг аймакчылары бо беш чылда шудуру ажылдаар ужурулар.

Техниканын ажылгыг бедидер талазы-биле кандыг айтырыгынын дарый шивитирлээр ужуруг бис! Бир-ле дугаарында, көдө ажыл-агыйның чутула күжү—трактор парныгынын ажылгыг экижер херек. Республикамын нолхозтарында болгаш совхозтарында 1000 га тарыга шудуру 48 аталы трактор, бир аймак турар кижиге 19,4 аяк күжү электромеханика, 100 га тарыга шудуру 138 аяк күжү электромеханика олаанын турар. Тыва АССР-де бүгү тракторларын ажылгыг чымычак таже шивитирерге, тарыла шудуруч бар гектарыга 3,6 га олаажыр. Бо дээрге РСФСР-индеп ийи катап эвезип.

Устүгө кирген сан-түндөп алган көргө, бистин республиканың бүгү ажыл-агыйларында трактор парнын ажылгыг ажаалдарын арта-күзүлүлүрү берип боттандырган турар. Техниканы өң ажылга тарызы-биле колхоздор, «Хадын», «Тилекег» колхозтору, «Ленинчи орук», «Хемчик», «Революцияныг чалбыны», ССРЭ-нин 50 чымычак аяк күжү совхозторда 1975 чылдазында орачон бедип. Бо ажыл-агыйларда бир тракторга 950—1400 гектар чор олаажыр турар. Ол колхозторда болгаш совхозторда тракторларын уең-данымы бүрүн, кывар-чаар материалдарын чарыгалды үргүлүп хайтарган турар болгаш машина-трактор парныгынын техниктиг ажаалдарын чогур өңдегиле тургускан, механизаторларын амандырап-чуртталгагыч кижигейи салды-

нып турар болгаш оларнын билиг-мергежины бедидер талазы-биле чутула ажылдар чоруттуган.

Ындыг турбуксе, чамдык ажыл-агыйларда техника кошкак амгытаттыгы турар.

1976 чылда бир тракторунун ажылгыг чымычак таже шивитирерге «Оок» совхозка 621 га, СЭКП-ниң XXII съездин аттыг совхозка 501 га, «Улуг-Ханга» — 730 га, «Мурнакчы» колхозка 313 га, «Ак-Эрикке» — 468 га, «Мергенге» — 324 га ажыл кылган. Мындагы күдү күжүлүгүн үнү турар чылдагыны — үстүндө адаттыгын ажыл-агыйларда механизаторларын билиг, мергежины доктаамал бедитпей турарында, техниканы чер ажылдарында чогур ой-шанаа-биле белеткен албайндал, септелгени күдү шынарлыг чорутканын техниканы бот-кай кадалап база эдип турарында, социалисттик чарыгыг механизаторлар ортузунда дөштүг кылдыр калбартаанында болуп турар.

Көдө черлерге электрэнергияны сайыратканында күш-ажылды энергия-биле ченсөөлөрүн артамыж күжү-биле чеди алдылган. Бистин республиканын көдө черлеринде 1970 чылда 157 муң киловатт күжүгү электрия установкалары турган болза, эртен чызып ол 22,1 муң киловатт. Оң-биле чергелештир электрия чырык ажылдар талды-биле негелде база улашкан.

Соулуг чылдарда республиканың колхоз, совхозтарында ток күжү-биле ажылдар аргижеттар хой-буле пелтээр. Инициал-биле витаминизир ситенип далганы белеткээр 17 агрегат, 6 гранулятор, тарыга

арылдар 44 машина болгаш кургалдык пункттары, 27 кормокектер, 6800 баш мыймыг бода мал турар комплекстиг фермалар электрия кижиге доктаамал ажылгап турар апарган. Он аңгыда каргофедаль тарымын болгаш ажаарын, малдын бөдүүн ченерин сарастаарын, шивитирер болгаш органиктиг чемпиндилеринин чүдүрени болгаш чыгарын механика-астан болурунун ажаары база бар.

Республиканын колхозтарын болгаш совхозтарын материал-техниктиг базанын өздүгүн демдегеп турар, чамдык ажыл-агыйлар техника күжүгү четче ажылгап турарын маана айтыр херек. Оң чызындо Тес-Хем, Эрип болгаш Чоюн-Хемчик районнар хамаражыр. Ында ситен болгаш савап сарастаар ажылды күүсөөдүр ужурул машиналар бар-лаа болза, олар ону хол-биле кылдырылган.

«Кара-Хаак» совхозта каустуда оудуруп техника бар турбуксе, 1976 чылда база хол-биле оудурган. Тока аттыг, «Ленинчи орук», «Кадым тарымын» совхозтар көдө ажыл-агый техниказынын күжү-биле четче ажылгап турарын айтыр херек.

Күш-ажылдын бүдүрүкчүлүг бедидери — күш-ажылды чамдык үчүстөрүнүн механикалыгы чорудары ол. Оода-ла ногаалар, каргофедаль, бөдүүн ченер белеткелди, чүдүр-дүжүр ажылдарын шуптузун механикастаар болза, иччип күш-ажылды бүдүрүкчүлүг эвезин бедир. Оң-биле чергелештир көдө ажыл-агый техниказын чогур ой-шанаа-биле билип шынарлыг кылдыр септе доозары база удуз роуду.

В. ЮШКОВ, республиканың Көдө ажыл-агый министрстволунун кол инженер.

Экономиктиг өөредилге ЧӨВҮЛӨЛГӨ САЙГАРГАН

Экономиктиг өөредилгени республика чөвүлелин хуралы болуп эркен. Амаа «Тыва кобальт» комбинатта экономика өөредилге чөвүлелин динчипчилеринин ажыл-ишчи идегилерин бедидер талазы-биле чорудуп турар ажылдарында болгаш Чоюн амгылар хандырылга министрстволунун бүдүрүгелерин экономика өөредилгенин байдалын дугайында айтырыгынын чуттаалып.

Бирги айтырыг талазы-биле «Тыва кобальт» комбинаттың кол инженер Ю. Калетикувтин иделгени динчип, чуттаалып, чөвүлел дараазында чедер-четестерин демдегелээ. Экономика өөредилгени улам сайырадып, динчипчилерин чогалдык иделгилерин оң салдарын улаштыр дээр эркен үеде комбинатта аркан ажылдарын кылып чоруткан. Экономика өөредилгенин ишчилерин комбинаттын бүгү чехтеринде организастап тургусулаан болгаш оларны инженер-техниктиг аймакчыларын, мастерлерин, элчег

начальниктеринин иштинден дуржулагыч пропагандагер удуруп турар. Школаларда инициал-биле ажылдап турарларын 75 хуузу хаара туттуган.

Экономиктиг өөредилге чөвүлелин өөредилге-материалдыг базанын быжылгаар дөш хемчеглерин ап чорудуп турар. Дери кылган класстарын, кабинеттерин өөредилге комбинатта ажылдап турар, өөредилге болгаш көргүзүп материалдарын четтири-биле саттыган. Школаларын өөредилгенин техник херекселерин-биле ченсөөлөрүн баш удуз көргөн перспективтиг планы тургускан.

Экономиктиг өөредилгени чөвүлели перспективтиг болгаш чыл планларын буугар ажылдап турар, он шупту кижигичери тодаргай даалаалар кылып, кичээлдерге үргүлүп каап, пропагандагер практиктиг дузаны чедир турар. Амгы үеде инженер-техниктиг аймакчыларын 96 хуузу хуула чогалдык планларын, аймакчыларын 81 хуузу боттандырап уткуштур планын ал-

ган, бот-боттарынын аразында социалисттик чарыгыг ажылдап келген.

Оң-биле чергелештир экономика өөредилгенин организастап тургусканында четпестер база бар. Иланын септеге-механиктиг негезе база тире-механиктиг негезе өөредилге кошкак чоруп турар, иччип күш-ажылды сагыла-чуруму күдү денелде, ажылдан үнөр чорутканын санын кызырылбайн турар. Чамдык чехтерге ажылчыларын квалификациялы, күш-ажылды бүдүрүкчүлүг ам-даа күдү.

Чамдык пропагандагер экономика өөредилгенин кичээлдерин бүдүрүлгенин тодаргай айтырыгынын сайгарыгыч динчипчилерин орта хаара туттайн турар. «Прогандаист» — беш чылга деп шимчөөлүк ам-даа мажаскылаан.

Экономиктиг өөредилгенин чөвүлели муракчы дуржулагыч чөвүлелин дараазында түнөөдери үндүргөн. Чоюн амгылар хандырылга министрстволу бо өөредилге чымычак ажылды чогуну экономика өөредилгенин организастаар талазы-биле чамдык ажылдарын кыла-даа, мында четпес чүдүрер ам-даа хой. Иланын министрстволу экономика өөредилгенин организастаар болгаш чорудулааны доктаамал контролдоор талазы-биле ажылды кошкак чорудуп, өөредилгенин дөштүгүн чеди алдырыныч, оң материалдыг баазанын быжылгаарынча четпес кичээлди салып келген. Амгылар хандырылганын эвезин хой бүдүрүлгелеринде экономика өөредилгенин школары тургустунамын, школаар бар черлерде кичээлдер улаа-ларга үстүп турар. Эртин турар кичээлдерин ийи-теоретиктиг дөңгөзү күдү, өөредилгени бүдүрүгө коллективтеринин практиктиг ажыл-биле кошкак зоолап келген. Бүдүрүлгенин ажылгыг бедидеринин, шынарын болгаш чыгыларын күүсөөдүрүн културалынын айтырыгы ам-даа экономика өөредилгенин кол улаачы болбайн турар. Ол ышкак муракчы дуржулагыч иштердеринин айтырыгы база чедир шивитиреткинмей келген.

Экономиктиг өөредилгени республика чөвүлели бо бүгү чехтерин чылдарын тодаргай согузлаанын айтыркан, оңу көзка хуулаа амгыларга боттандырып Чоюн амгылар хандырылга министрстволуна дааскан.

(Бистин корр.)

ШЫНГА харыы

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Тыва АССР-ниң улусчу контрол комитетинин, телевиденин болгаш «Илим» солушун реид бригаданын кижигичеринин Улуг-Хем районда «Улуг-Хал» совхозтун Хайырак салбырын малчыларын чоруп, хылаан реиди февраль 18-те парлаттыган. Кышталгаанын быдалында четпестер-биле чергелештир, ол-да чүдүлде малчыларга солдун, сеткүлү чедирлелгенин багытын, агыш-массалыг ажылдын чедимче чогун база илереткен.

«Улуг-Хал» совхозта партком секретары Б. К. Монгуз оолдун реид материалына хамараштыр редакцияга дынанткан:

Парткомун ажык хуралыга парлаттыган материалды чуттаалып. Совхозтун Хайырак салбырын чамдык малчыларын кышталгаанын кошкак белеткелди киргенин хылаанда бадыткан. Салбыра көдө ажыл-агыйны тускай өртемдерин малчыларга ховар барып, аларга өзүмүзүгү дуза чедирбэни илерез. Ыччангаш оларын-биле шыгыч чуттаалып.

Арагалган ажылды сулардып, инициал малын аржымп баксыраткан хойкулар Александр Чамбал, Владимир Чивчик оларын догусткан. Давидарган ажылды э-харымсага чотталып, арагалган турганы дөш салбыр эргелечил Ш. Б. Тюлюшту ажылдын үндүргөн. Ол ишканы мында кымычбуз эргелечил Т. Б. Сотпакты малчылар туралгыч чедип, эжыл чорутунамын дөш ажылдап үндүргөн.

Постачы М. Кавалын кадмын багайын барымдалаан, ол хүлээлгенинде хостаан. Устүгө элтерин орунга өскө кижигер кирген, чехтерин кыска хуулаада чылдарын хемчеглерин ай турар.

Удавас көм оруу үелерин, Ыччангаш Эжым мадууларынче бүгү күшү үгүлдүр, оларын колларынга 42 тонна сула, 70 тонна ажак ситен, дөштү болгаш малчыларга чутула хергелелди база аш-чечин барданнар апшары чедирген.

